

Підгірна Л. М.

ORCID: 0000-0003-0197-8011

аспірантка

*Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка*

м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

**СПІВПРАЦЯ «СТАМБУЛЬСЬКОЇ ПЛАТФОРМИ» УНР
ІЗ ПРЕДСТАВНИКАМИ АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЇ
ТА КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ ДІАСПОР ЩОДО СТВОРЕННЯ
СПІЛЬНОГО АНТИРАДЯНСЬКОГО ФРОНТУ
(20–30-ті рр. ХХ ст.)**

Ключові слова: Стамбульська платформа, В. Мурський, М. Расулзаде, Д. Сейдамет, А. Топчибаши, кримськотатарські націоналісти, азербайджанська діаспора, прометеїзм.

Міжвоєнні 20–30-ті рр. ХХ ст. були відмічені значним посиленням тоталітарного більшовицького режиму на окупованих теренах України, народів Кавказу, тюркських народів, а також зміцненням міжнародних позицій СРСР, що в недалекому майбутньому стане підставою для подальшої експансії, у тому числі і на Близький Схід.

Крім того, вони також характерні загостренням антирадянських та антиросійських настроїв серед емігрантських спільнот поневолених народів, зокрема серед української, азербайджанської та кримськотатарської діаспор, громади яких знайшли прихисток у Туреччині.

У 1929 р., у Стамбулі починає діяти представництво уряду УНР в екзилі – «Стамбульська платформа», очолювана В. Мурським, яка через свій нелегальний статус одночасно виконувала представницькі (дипломатичні), просвітницькі та розвідувальні функції і була, фактично, нелегальною резидентурою українських спецслужб [6]. На В. Мурського, представника уряду УНР в екзилі, було покладено відповідні важливі завдання:

- через просвітницько-культурологічну, представницьку діяльність змінити сприйняття турецькою владою українців як «беззру», тобто «білих росіян» [2, арк. 354];
- згуртувати українську спільноту в Стамбулі навколо української самостійницької ідеї;
- налагодити взаємодію українських розвідпунктів на Близькому Сході;

– започаткувати співпрацю з іноземними розвідками та дипломатичними місіями;

– заручитися підтримкою та налагодити співпрацю із представниками місцевих діаспор поневолених Росією народів [5].

У контексті останнього пункту особливо важливим вбачалося налагодження співпраці із представниками азербайджанської та кримськотатарської діаспор. Так, завдяки зусиллям В. Мурського вдалося налагодити тісні стосунки із очільником кримськотатарських націоналістів у Туреччині Д. Сейдаметом (Киримером) [7].

3 листа представника емігрантського уряду УНР О. Шульгіна до В. Мурського дізнаємося про ряд завдань, які уряд УНР в екзилі ставив перед В. Мурським, серед яких і вирішення важливого питання «протекторату над Кримом» і проблеми т. зв. «Кримської кампанії» [2, арк. 248]. З 1918-го р. на роль такого протектора претендувала Німеччина, та, як не дивно, за словами О. Шульгіна, саме гетьман П. Скоропадський проводив енергійну політику супроти такого протекторату.

Ще у 1920 р. Д. Сейдамет намагався заручитися підтримкою Польщі і звертався до Ліги Націй із проханням передати Польщі мандат протекції над Кримом. Серед представників кримськотатарських націоналістів також мусувалася ідея «федерації Криму з Україною», а також самостійницькі тенденції. Однак, уряд УНР в екзилі уповноважив В. Мурського запропонувати кримськотатарським лідерам, зокрема президенту Д. Сейдамету (Киримеру) розглядати дану проблему під зовсім іншим кутом, врахувавши фактор Туреччини, як евентуально-російської сили, що за певних умов та відповідних обставин могла б діяти як дружня до України держава.

Основними тезами такого проекту стали наступні твердження: тільки УНР представляє Україну у тісному зв'язку із Кримом. Для юридичного оформлення такого зв'язку розглядається статус автономії і навіть формат Кримської республіки у складі України, але тільки так і не інакше. О. Шульгін зазначає важливий аспект: жодні інші формати для українського національного уряду не є прийнятними, бо оживляють старі російські претензії на Крим – від часів Петра I аж до міністра закордонних справ Тимчасового уряду П. Мілюкова. Стосовно Туреччини, то уряд Мустафи Кемалю Ататюрка мав би бути зацікавленим вже у самому факті існування самостійної України у невідривному зв'язку із Кримом та їх посиленні. Адже це найперша сила проти радянської Росії. Туреччина мала визначитися, що для неї є більш прийнятним: мати сусідом ворожу радянську Росію із її вічними претензіями на Босфор і Стамбул чи дружню Україну, для якої важливими є вільні для судноплавства протоки, вільна торгівля з півднем і заходом. Примітно, що гострота та актуальність зазначеної проблеми аж ніяк не змінилася за майже 100 років.

Діяльність «Стамбульської платформи» у Туреччині давала можливість якнайкраще налагодити зв'язки із керівництвом кримськотатарської діаспори і втілити ці плани.

Важливим контрпропагандистським ходом стала видана турецькою мовою книга В. Мурського «Україна та її боротьба за незалежність» (1930 р.), про яку схвально відгукнулася турецька преса та періодичні видання азербайджанської діаспори. Примірник цієї книги В. Мурському вдалося презентувати Атаюрку. Доказом порозуміння й співпраці «Стамбульської платформи» та очільника кримськотатарської діаспори стала передмова Киримера до нової книги В. Мурського «Справжнє обличчя Росії» (1932 р.), що була презентована Мурським турецьким політичним та культурним діячам.

Ще одним вагомим результатом такої співпраці у 1932 р. став проект угоди з очільниками кримськотатарської діаспори, розроблений В. Мурським та узгоджений між Киримером та представниками уряду УНР в екзилі у Варшаві. Угода мала враховувати інтереси обох сторін як стратегічних партнерів і союзників, а також українською стороною підтверджувалось непорушне право кримськотатарської нації на самовизначення [7, арк. 282]. Передбачалось взаємне визнання незалежності УНР та Кримської Республіки, а також, після повалення більшовицького режиму, заснування спільної Союзної держави України та Криму.

Завдяки діаспорянським зв'язкам Д. Сейдамета, В. Мурський розпочав плідну співпрацю з представниками азербайджанської діаспори у Стамбулі, зокрема, з її очільником М. Расулзаде, А. Топчибаши та іншими очільниками [8, арк. 52, 59]. І хоча в керівництві азербайджанської діаспори на той час не було єдності думок з приводу цієї співпраці, в пресі азербайджанської громади, зокрема виданні «Альманах», неодноразово друкувалися статті В. Мурського, в яких він чітко наголошував на необхідності спільної боротьби проти більшовицької Росії. Ці видання виходили турецькою мовою і поширювалися на сусідні країни Сходу – Персію, Афганістан, Єгипет, Ірак, а також на мусульманську частину Індії.

В одному з агентурних донесень, що зберігаються в архіві Служби зовнішньої розвідки України, зустрічаємо також інформацію про спільну зустріч у Стамбулі керівника «Стамбульської платформи» В. Мурського, очільника кримськотатарської діаспори Д. Сейдамета та азербайджанської – М. Расулзаде, із британським журналістом, кореспондентом «Таймс», в розмові з яким вони окреслили історичні реалії та виклики, що постали перед поневоленими радянською Росією народами.

Даний формат публікації не дозволяє дослідити більш детально співпрацю азербайджанської діаспори та «Стамбульської платформи», однак із документів приватного архіву відомого азербайджанського

діяча, поборника прав мусульман та незалежності Азербайджану А. Топчибаши «Паризький Архів 1919–1940-х років», можемо із впевненістю зробити висновок, що азербайджанська діаспора підтримувала достатньо міцні та дружні зв'язки із представництвами уряду УНР в екзилі і у Стамбулі, і в Парижі [9].

Примітним є і той факт, що талановита агентка «Стамбульської платформи», своячениця В. Мурського, М. Пчелінська, якій спецслужби УНР завдячували встановленням контактів та достатньо плідною співпрацею з французькою та японською розвідками, вочевидь підтримувала зв'язки і з представниками азербайджанської спільноти. У всякому разі, саме в Стамбулі вона могла познайомитися із сином А. Топчибаши – відомим сходознавцем та культурологом А. Топчибаши, із яким пізніше, після смерті В. Мурського, побралася у Франції [8].

Таким чином, можемо констатувати, що упродовж 1929–1935 рр. співпраця представників «Стамбульської платформи» в Туреччині із керівництвом кримськотатарської та азербайджанської діаспор була достатньо плідною і велася у тому форматі і всіма доступними засобами, якими тільки вони могли оперувати за умови постійної присутності та поінформованості про плани радянських спецслужб, відсутності належного фінансування та в реаліях загравання турецького уряду із СРСР [10].

Перебуваючи у не надто вигідному становищі, тодішні українська, кримськотатарська та азербайджанська спільноти спромоглися не лише гідно провадити свою діяльність, вибудовуючи тогочасний спільний антирадянський фронт, але й заклали міцний фундамент подальших взаємин українського, кримськотатарського, азербайджанського та турецького народів, опираючись на який, наші нації сьогодні продовжують виборювати свою незалежність у протистоянні з імперськими амбіціями путінської Росії.

Література:

1. Головний державний архів Служби зовнішньої розвідки України (далі – ГДА СЗРУ). Ф. 1, оп. 1, спр. 12617, т. 2.
2. ГДА СЗРУ. Ф. 1, оп. 1, спр. 12617, т. 6.
3. ГДА СЗРУ. Ф. 1, оп. 1, спр. 12617, т. 7.
4. ГДА СЗРУ. Ф. 1, оп. 1, спр. 12617, т. 8.
5. Окіпнюк В., Козлов Д. Таємний фронт Володимира Мурського // Історична правда. 6 жовтня 2020. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2020/10/6/158218/> (дата звернення: 30.10.2022).
6. Соцков Л. Неизвестный сепаратизм. На службе СД и Абвера. Москва: Рипол классик, 2003. 73 с.
7. Скрипник О. Таємний легіон української революції. Київ: Ярославів Вал, 2015. 320 с.

8. Топчибашев Али Акбар Али-Мардан Бек – востоковед // Наш Баку. URL: <http://surl.li/dnjwg> (дата звернення: 30.10.2022).

9. Топчибаши А.М. Парижский архив 1919–1940 в четырех книгах. Книга четвертая: 1931–1940. Составители, предисловие, перевод и примечания Г. Мамулиа и Р. Абуталыбов. Научный редактор профессор И. Агакишиев. Москва: Худож. лит., 2018.

10. Электронная библиотека Музея антропологии и этнографии им. Петра Великого (Кунсткамера) РАН. URL: <http://surl.li/dnjwv> (30.10.2022).

УДК 070.23(1-25):378–064.6:61(477:517.3) «1989/1990»

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-283-1-46>

Сорокін А. А.

ORCID: 0000-0002-3008-3711

аспірант кафедри міжнародних відносин і суспільних наук

*Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна*

ВИСВІТЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МОНГОЛЬСЬКИХ СТУДЕНТІВ УКРАЇНСЬКОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ АКАДЕМІЇ (УСГА) НА МЕЖІ 1980–1990-Х РР. У ГАЗЕТИ «ЗА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ КАДРИ»

Ключові слова: українсько-монгольські зв'язки, МНР, УСГА, ФЗР, монгольські студенти, іноземні студенти.

Наразі дедалі більше актуалізується вивчення освітніх зв'язків України із країнами Сходу в другій половині ХХ ст. Особливо актуальним є дослідження таких контактів між Україною та Монголією, з огляду на історіографічні лакуни [14, с. 156–157] та активніші дослідження більш раннього періоду новітньої історії цієї східної країни [10]. З метою уможливлення масштабного дослідження українсько-монгольських освітніх зв'язків другої половини ХХ ст. доцільним виглядає спочатку вивчення їх у межах певних освітніх установ, зокрема Української сільськогосподарської академії (УСГА).

В загальних рисах особливості українсько-монгольських контактів протягом означеного часу були окреслені у науковій статті І. Матяш про діяльність консульства Монгольської Народної Республіки (МНР) у Києві як столиці Української РСР [9, с. 102–103] і в дисертації О. Бакало зі